

határozni, hogy mikor érkezett Csucsáról Budapestre Ady 1918 őszén. Dr. Pfeiffer Ernő, a Veres Pálné utcai ház tulajdonosa, tehát a költő háziura, valamint utolsó heteinek háziorvosa és Pfeifferné október 28-i dátummal kapta a *Ki látott engem?* és *A halottak élén* kötetet (383.). Így ezen a napon már okvetlenül a fővárosban kellett lennie az Ady-házaspárnak. A menekülő Élet két dedikált példányát viszont a nagyváradi Ady Múzeum tárlóiban lehet látni. Az egyik a Nagymamának (özv. Török Károlynénak), a másik Vincze Gézának van ajánlva Csucsán, október 26-án. Ezek szerint tehát vagy ezen a napon, valószínűbb azonban, hogy a következőn hagyták el végleg a csucsai otthon. (Vö. a 381. oldalon olvashatókkal.)

A halott nők szüzességét vizsgáló temetőorról szóló novella, mellyel Ady bosszantani próbálta Kortsák Jenőt – amint ezt Farkas László elbeszéli

(508.) – a Nyugat 1911. évi I. kötetének 561–564. oldalán jelent meg; a címe *Játék*, írója Kádár Endre. Valami zavar van azonban az emlékező memóriájában, mert a szerzőt „szlávós nevű”-nek mondja.

A költőtől kölcsönzött című utószava végén írja Kovalovszky Miklós, hogy kissé belefáradt az öt kötet elkészültének hétszer annyi évet igénylő munkájába, de Ady Endrét – akárcsak Krúdyt – soha nem tudná megenni. E vallomásnak csakhamar ékes bizonyosságát is olvashattuk, amikor a „Rövid, kis búcsúzó” kelte után egy évvel az ItK 1993. évi 4. száma közreadta *Az Ady-kutatás eredményei és távlatai Vitályos László bibliográfiájának tükrében* című, terjedelmes és adatokban elképesztően gazdag írást. Örömmel konstatáltuk, hogy az Ady-filológia bizonynyal ezután sem lesz kénytelen nélkülözni doyenjének további értékes munkálkodását.

Schweitzer Pál

JAN ŚLASKI: WOKÓŁ LITERATURY WŁOSKIEJ, WĘGIERSKIEJ I POLSKIEJ W EPOCE RENESANSU

Szkice komparatystyczne. Warszawa, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 1991. 329 l.

A hetvenes és nyolcvanas években új generáció tűnt fel a lengyel összehasonlító irodalomtudomány kiváló idősebb nemzedéke mellett. Az előző tudós generációk által megalapozott s egyre gazdagodó komparatista kutatásokra a hazai és külföldi mesterek és tanítványok gyümölcsöző együttműködése jellemző. Jan Ślaski szakterületéről előszavában többek között J. Krzyżanowski, Z. Szmydowa, J. N. Dłużewski, R. Pollak, M. Brahmer, C. Verdiani, S. Gracioti, V. Branca, E. Garine, B. Biliński, Klaniczay T., Z. Libera, A. Sajkowski, J. Pelc nevét (műveiket jegyzeteiben) idézi olasz, magyar, lengyel reneszánsz irodalmi tárgykörű írásait összefoglaló könyvében.

A szerző a Varsói Egyetem Katedra Filológiai Węgierskiej – Magyar Filológiai Tanszékének végzett hallgatója, a hatvanas években budapesti, majd fi-renzei lengyel lektor, egyetemi polonisztikai oktató, komparatista érdeklődésű tudós. *Perspektywy komparatystyczne w stosunkach nad piśmiennictwem Polski i Węgier doby Renesansu* (1973) című programszerű tanulmányában fejtette ki először a régebbi irodalmakra kiterjedő, komplex összehasonlító módszerű kutatásokra vonatkozó felfogását. A komparatiztika tárgykörébe sorolta a különböző típusú nemzeti irodalmi kapcsolatokat, beleértve az egyéni impulzusokat, a kölcsönös irodalmi hatásokat, az összevet-

hető kontextusok elemzését, a régi szövegfilológiákat, fordításokat, adaptációkat, forrás típusú és genetikai összefüggéseket, az egyes művek és az írói pálya közötti relációkat, a homológiákat vagyis a közvetett keletkezéstörténeti kapcsolatokat, eszmetörténeti jelenségeket (neoplatonizmus, az erazmianizmus, a reformáció és ellenreformáció, a lipsianizmus, a neosztoicizmus), a konvergenciákat (és diakron konvergenciákat), a párhuzamokat (kronológiai hasonlóságok, szellemi és irodalmi áramlatok, a nemzeti irodalmi nyelv folyamata, a líra szerepe a próza és dráma mellett, a prédikációs műfaj stb.), az analógiákat, a szinkronvizsgálatokat; az utóbbi tekintetében saját kutatási területként a lengyel–olasz–magyar reneszánsz kulturális érintkezések komplex összehasonlító tanulmányozását.

Jan Ślaski gyűjteményes kötetbe foglalt komparatista dolgozatainak keletkezésére jellemző, hogy általában nemzetközi tudományos tanácskozásokon mutatta be őket, s így megírásukkor a szerző a hazai igényekkel összhangban a külföldi szakemberek elvárását is szem előtt tartotta. A *Włochy, Węgry i Polska w epoce Renesansu* (117–133.) – a humanizmus és reneszánsz olasz, magyar, lengyel – bizonyos tekintetben – közös múltbeli hagyománya tematikájának új szempontú felvázolása a *Venezia e Ungheria nel Rinascimento* konferencia V. Branca által szerkesztett előadásanyagában (Firenze, 1973) először olaszul jelent meg. A *Literatura węgierska i polska w dobie Renesansu* (13–37.) előzménye a „Literatura staropolska a literatura starowęgierska” – a XVI. századi lengyel–magyar irodalmi érintkezések vázolata, a kezdeményező varsói összehasonlító eszmecsere, a *Literatura staropolska w kontekście europejskim. Związki i analogie* európai kitekintésű problémakörét gazdagította (1977) közép-európai vonatkozásaival. A nemzetközi kutatások menetébe illeszkedik

a reneszánsz és a barokk határterületét érintő *Literatura włoska w Polsce na progranicy Renesansu i Baroku* (245–287.) témaköre egy tágabb időhatárú, V. Branca és S. Graciotti által gondozott *Cultura e nazione in Italia e Polonia dal Rinascimento all'Illuminismo* (Firenze, 1986) előadásgyűjteményből. A bizonyos mértékben kiegészített, módosított szövegek, az újabb kutatások irányait és kereteit jelző „vázlatok” összességükben az egész problematika komparatista feldolgozásának igényét vetik föl. Módszertani szemszögből ehhez a programhoz járul a kötet végére (288–326.) helyezett „összehasonlító észrevételek” formájában első ízben közölt címadó fejtegetés a további közösen elvégzendő feladatokról, az alkalmazott fogalmi-terminológiai eszköztárról.

Polonia és Hungaria Itáliához kapcsolódó reneszánsz művelődéstörténeti korszakának három európai rangú alakja került Jan Ślaski tanulmánykötetébe. A *Janus Pannonius i Polacy* a varsói nemzetközi szlavista kongresszuson elhangzott első változata (in: *Literatura staropolska i jej związki europejskie*. Red. J. Pelc. Wrocław 1973) óta gazdagodott, s közben magyarul is olvasható volt, *Janus Pannonius és a lengyelek* címmel a „Memoria Saeculorum Hungariae” (t. II. Bp., 1975) Janus Pannoniusra emlékező tanulmányai között. Az olyan fontos momentumok, mint a Guarinóval levelező krakkói dékán, a humanista M. Lasocki szerepe Janus Pannonius ferrarai akadémiaira kerülésében, az antik és kortárs költészet és poétika megismerése lengyel diáktársaival együtt töltött éveiben, padovai tanulmányait követő udvari költői pályája, római követi küldetése, Ilkuzi Márton tudós lengyel asztrológussal történt találkozása, a Mátyás király elleni összeesküvésben Kázmér lengyel királyfi támogatása, a költő életének „lengyel” epizódjai, amelyek szerepet játszottak Ja-

nus Pannonius költői sorsának történetében. Például Callimachus Experimentus egyik legkorábbi költői formába öntött dicséret ítélete Pannonius kéziratos költészetéről, vagy az első nyomtatott Janus-kötet megjelenése a krakkói Paulus Crosnensis fíradózásainak köszönhetően, ami a Janus Pannonius kiadási hagyomány kronológiai és genetikai kezdete. Az egyik legnagyobb európai neolatin költőnek tartott írónk költői hagyatéka szoros szálakkal fűződik lengyel kortársaihoz és humanista utódaihoz, s ez mindkét ország jelenlétét tanúsítja a humanista-reneszánsz Európában. Lengyel viszonylatban alátámasztja ezt a *Polscy poeci nowofacińscy i Włochy* című gazdag filológiai háttérű áttekintés a humanista lengyel latin költészet olasz összefüggéseiről, amely egy általánosabb, *Italia, Venezia e Polonia tra Medio Evo e età moderna* (Firenze, 1980). V. Branca és S. Graciotti által gondozott gyűjteményes kötetben is megjelent.

Egy másik, a *Jan Kochanowski i Węgrzy* – a „lengyel reneszánsz csúcsának” tartott költőegyéniség és a magyarok kapcsolatának, egy viszonylag még szerényebb eredményekkel rendelkező témakör vizsgálata. További kutatásokra ösztönző feldolgozása a varsói Kochanowski- emlékülés kötetéből, *Jan Kochanowski i epoka Renesansu...* (1984) T. Michałowska szerkesztésében. A latinul és lengyelül alkotó unitárius költőt, a nemzeti verselés megteremtőjét együtt szokták emlegetni francia és magyar kortársával, Ronsard és Balassi társaságában. Jan Ślaski írása egyéb vonatkozások (Janus-párhuzam, Bakfark-epigrammák, Báthory alakja, Dudith-legenda) mellett érinti Kochanowski és Balassi, a fiatalabb kortárs, összehasonlításra kínáló feladatkört is. Már itt is említ lengyelországi biográfiai tényeket, de céloz bizonyos pontatlan, vitatható és félreérthető megállapításokra is, amelyekre követ-

kező tanulmányában bővebben kitér. A *Bálint Balassi a Polska* a szerző publikálatlan írásai közé tartozik. Előzményeként megjegyzendő, hogy az egri ülésszakon *Balassi és a korabeli lengyel irodalom* c. előadásában (ItK 1976) a differenciált összehasonlító irodalmi megközelítés igényéről szólt. Másrészt írt egy korábban viszonylag elhanyagolt résztémáról, Balassi késői vallásos költészetéről, *Le tarde poesie religiose di Bálinta Balassi e la contemporanea lirica polacca ed italiana*, amely megjelent a V. Branca által szerkesztett *Venezia e Ungheria nel contesto del Barocco europeo* konferencia-kötetben (Firenze, 1979). A legnagyobb reneszánsz költőnk lengyelországi útjaival és ott szerzett írói tapasztalataival több mint száz éve foglalkozó szakirodalom Jan Ślaski szerint kritikai áttekintésre és további tanulmányozásra szorul. Például a lengyel dallam-inspiráció kérdése egyes költeményeiben, vagy a zsoltárfordítások problémája; a Balassi-polonikákkal történő foglalkozás a lengyel kutatók erőteljesebb bekapcsolódását teszi szükségessé. Érdekes lehet, hogy a titokzatos Célia személye, Balassi késői szerelmi lírájának hősnője valóban a dembnői úrnő, Szárkándy Anna volt-e? A költő lengyelországi személyes kapcsolatainak, írói ismeretségi körének kulturális-irodalmi itineráriumainak pontos rekonstrukciója is esedékes. Kochanowski és Balassi költői munkássága némely aspektusának (versciklusok, autobiografizmus, költői életfilozófia és hivatástudat) komparatista vizsgálata újabb tanulságokkal szolgálhat. Míg a két legkiválóbb közép-európai reneszánsz költő személyes találkozására vonatkozó feltételezések eddig nem nyertek bizonyítást. Lényeges a szempont, hogy Balassi három király, az utolsó Jagelló, Zsigmond Ágost, Báthory István és III. Zsigmond Waza uralkodása éveiben, a lengyelországi reneszánsz három fázisának tekinthető idő-

szakban járt lengyel földön, ami a különböző régiók (Krakkó, Gdańsk, Braniewo) kulturális, irodalmi, világnézeti, eszmei-művészi rétegei megismerésének lehetőségét jelzi. Az olasz kultúra forrásainak lengyelországi közvetítéssel történő bővülése is további figyelmet érdemel a költői pálya szemszögéből. Balassi és a kortárs lengyel költők közti tipológiai analógiák, műfajok és költői formák tanulmányozása is új eredményeket hozhat a két ország reneszánsz költészetének történeti vizsgálatában. Például kínálkozik Jan Smolnik és Łukasz Górnicki munkássága. Az előbbiről *Jan Smolnik i pisarze włoscy*, az utóbbiról *Uwagi o italianizmie Łukasza Górnickiego* első ízben itt közölt írások szólnak. A föltételezésen belül marad a jogosan fölmerülő kérdés, nem került-e a lengyelországi éveiben sokat olvasó Balassi kezébe B. Castiglione *Cortegiano* című műve vagy lengyel változata, a Górnicki átdolgozásában megjelent *Dworzanin polski* (1566), a „lengyel udvari ember” népszerűvé vált könyve. S végül az a föltevés is bizonyításra vár, hogy lehet-e beszélni Balassinak a lengyel költészetben sejtett „élő recepció”-járól A. Czahrowski költészetének (poezja kresowa) tükrében.

A polonista szerző könyvében meg nyilvánul az italianista és hungaroló-

gus filológiai fölkészültsége, egyéni öszszehasonlító módszertani törekvése és kritikus szemléletmódjára jellemző nyitottsága, új kutatási támpontok keresése és meghatározása, megalapozatlan analógiákkal és tipológiákkal szembeni fenntartása, a konvergens jelenségek mellett a különbségek kimutatása, egyszóval, kiegyensúlyozott, differenciált komparatista kutatói felfogása. A humanizmus és a reneszánsz olasz, lengyel, magyar irodalmi szempontú kutatási eredményei kamatozónak a nagy európai művelődéstörténeti korszak közép-európai szálainak folytatódó föltárásában is. Jan Ślaski nem kis érdeme, hogy olasz és lengyel viszonylatban nemzetközi fórumokon, előadás- és tanulmánygyűjteményekben korszerű módon közvetíti a magyar szakirodalom kevésbé hozzáférhető, újabb jelentős eredményeit. S ha tekintetbe vesszük a realitásokat, hogy néhány évtizede a magyar és lengyel reneszánsz irodalom közötti közeli rokonság nem volt olyan nyilvánvaló, mint manapság, s hogy a lengyel kézikönyvekben ugyanolyan ritkák a magyar vonatkozások, mint fordítva, Jan Ślaski munkássága különösen eredményesnek és példaszerűnek mondható a közös tanulmányok terén.

Hopp Lajos

LUDOVICUS TUBERO: KORTÖRTÉNETI FELJEGYZÉSEK (MAGYARORSZÁG)

Közreadja Blazovich László, Sz. Galántai Erzsébet. Szeged, 1994. 403 l. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 4.)

A szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán több olyan kutatócsoport is működik, amelynek folyamatos és rendszeres forrásfeltáró tevékenysége mellett jut ideje a dokumentumok feldolgozására, illetve a felsőoktatásban közvetlenül is jól hasznosítható kiadványok megjelentetésére. Maguk a kutatók áldoznak tehát

időt és energiát annak a munkának az elvégzésére is, ami a társadalmi munkamegosztásban fejlettebb országokban külön intézményrendszer (például a kiadók) feladata, vállalása és nyeresége. (A hazai példa esetében a nyereség természetesen elmarad.)

Az egyik ilyen kutatócsoport a „Szegedi Középkorász Műhely”, amely egy